

Açılım Arayışlarının Gölgesinde Alevîlik-Bektaşîlik ve Kimlik Tartışmaları

Hasan ONAT*

ABSTRACT

In the context of expansion searches we will put forth that should not be separated from historical context and handle in the framework of scientific knowledge of the solutions being proposed Alevi- Bektashi and identity discussions. However, it will be focus on their demands for recognition of Alevi-Bektashi, such as Cem Houses, ,discussions about The Prisidency of Religious Affairs and connecting salary to Dedes.

KEY WORDS: *Alevism-Bektashism, Identity Discussions, Expansion, Historical Context*

Söz Başı

İçinde yaşadığımız zaman diliminin en dikkat çekici özelliklerinden birisi, çözümü zamanın akışına terk edilmiş, kökleri tarihin derinliklerinde olan birtakım sorunların suyun yüzüne çıkmış olması; hatta hem tarihin, hem de içinde yaşadığımız koşulların adeta sorunların çözümünü dayatıyor olmasıdır. Küresel ölçekte bir çözülme ve yeniden yapılanma sürecinin içinde olduğumuzu söylemek pek yanlış olmasa gerektir. Artık, hemen her sorunun küresel bir boyutu olduğu gibi, çözümlerin de küresel boyutu olması gerekmektedir. Bu durum, tarihsel kökleri olan sorunların çözümünü zorlaştırmaktadır. Hatta bu tür sorunlara yeni boyutlar kattığı bile söylenebilir. İşte Alevîlik-Bektaşîlik'le ilgili sorunlar, bu türün ilk akla gelen örneklerinden birisi olarak karşımızda durmaktadır.

Bu sorunun çözümünü konuşmadan önce, çözümü zorlaştırdığını düşündüğümüz bazı hususlara dikkat çekmek istiyoruz: Birincisi, konu hakkında bilgi boşluğu ileri düzeydedir. Bu durum, hem kavram kargaşa-

* **Prof. Dr.**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

sına yol açmakta, hem de keyfi Alevilik inşalarına zemin hazırlamaktadır. İkincisi, konunun sosyolojik açıdan tahlile imkan sağlayacak mevcut fotoğrafı ile tarihi boyutu arasında büyük farklılıklar vardır. Özellikle Kızılbaşlık doğrultusundaki gelişmelerin tarihsel boyutunun ve hangi süreçlerden geçerek bugüne geldiğinin iyi bilinmemesi, çözüm ile ilgili arayışların akamete uğramasını kolaylaştırmaktadır. Üçüncüsü, tarihsel akış içerisinde yaşanan ve seçilmiş travma/kuyruk acısına dönüşen acılar, hem birikerek, hem de ulaşılabilen her yerdeki bütün acıları, kime ait olduğuna bakılmaksızın kendisine çekerek bugüne gelmiştir. Böylesi durumlarda, duygusallık, çözümü güçleştiren, çözüm arayışlarını zorlaştıran en temel etken haline gelmektedir. Üstelik bizim toplum olarak, sorunların duygularımızla çözüleceği şeklinde tuhaf bir eğilimimiz vardır. Unutmamak gerekir ki, sorunlar ancak bilgi ile çözülür. Bilgiden yoksun olan duygusallık, sorunların çözümüne katkı sağlamak yerine, çözümsüzlüğün kalıcı hale gelmesine sebep olabilir. Dördüncüsü, Alevilik-Bektaşilik ile ilgili sorunlar, sadece Alevi-Bektaşi kesimlere özgü sorunlar değildir. Bunlar, Türkiye'nin özellikle son iki asırdır din alanındaki dahili ve harici yanlışların birikmesi sonucu oluşmuşlardır; bir yandan Türkiye'nin sağlıklı olmayan din politikalarının sonucudur; diğer yandan da "aydın" dediğimiz insanların din konusundaki tutarsızlıklarının bir meyvesidir. Beşincisi, artık Avrupa, hatta bütün dünya da, hem sorunun, hem de çözümün bir parçası haline gelmiş; sorun uluslar arası bir boyut kazanmıştır. Altıncısı, bu ve benzeri sorunlar, bizim ürettiğimiz, bizden öncekilerin yanlışlarından beslenen, ancak sadece ve sadece bizim çözebileceğimiz sorunlardır. İthal çözüm önerileri, çözümden çok sorunun kangren haline gelmesine yol açar. Yedincisi, Kızılbaşlık/Alevilik-Bektaşilik'le ilgili ilk modern çalışmalar, Batılılar tarafından yapılmıştır. Bu durum, konu ile ilgili yol haritasının bizim dışımızdaki kimseler tarafından çizilmiş olması anlamına gelmektedir. 1830'larda Anadolu'da dolaşan Amerikalı bazı misyonerlerin temel hedeflerinden birisinin Kızılbaşlar'ın Hıristiyanlaştırılması olduğunu, onların bütün çabalarını bu yönde yoğunlaştırdıklarını düşünecek olursak, bugün gelinen noktayı daha kolay anlayabiliriz. Böylesi bir yol haritası ile ve bizim kültürümüzün dışında üretilen terminoloji ile ne kadar çözüme yaklaşılabileceği az çok tahmin edilebilir. Ayrıca, bu ve benzeri konulardaki araştırmalarda, bilim ve bilimsellik adına farklılıkların öne çıkartılmak istendiğini de unutmamak gerekir. Sekizincisi, yapay Alevilik-Bektaşilik inşa faaliyetlerinin temel amacının Türk Tarihi'nin ve İslam'ın dışında bir Alevilik-Bektaşilik inşa etmek olduğu açık seçik görülebilmektedir.

Öyleyse, sorunun çözümünün ancak doğru bilgi ile mümkün olacağı gerçeğini öncelikle belirtmekte fayda vardır. Doğru bilgi, hem Alevilik-Bektaşilik'in bugüne gelinceye kadar içinden geçtiği süreçlerin aydınlatılmasına, hem de konu ile ilgili temel kavramlarla düşünülmesine imkan sağlayacak ve konu ile ilgilenenlerin birbirlerini anlamaları mümkün hale gelecektir.

Günümüzde konunun tarihi boyutu, içinden geçtiği süreçler göz ardı edilerek Alevilik-Bektaşilik büyük ölçüde bir kimlik meselesine indirgenmiştir. Meselenin hiç kuşkusuz bir kimlik boyutu vardır; ancak, bütünüyle kimlik meselesine indirgenmesi, ileri düzeyde anakronizme yol açtığı gibi, keyfi kimlik inşa faaliyetlerini kolaylaştırmakta ve sağlıklı çözüm arayışlarının önünü tıkamaktadır. Bu sebepten, konunun salt kimlik tartışmasına indirgenmesi, kimlik yanılsamalarına da yol açmaktadır.

Açılım Tartışmaları Hakkında

İşin gerçeği adı ne olursa olsun "açılım" adı altında yapılanlar, yapılmak istenilenler bizim şöyle bir gerçekle yüz yüze olduğumuzu açıkça ortaya koymaktadır: Artık, ertelenerek zamanın akışına bırakılan, yüzleşmekten kaçındığımız bütün sorunlar, çözüm bakımından bizi zorlamaktadır; bu sorunları ne görmezlikten gelmek, ne de kendiliğinden çözüleceğini beklemek mümkündür. Hem iç, hem de dış dinamikler, bizi geçmişten gelen bütün sorunlarla yüzleşmeye ve kalıcı çözüm üretmeye zorlamaktadır. Ancak, bilgi temelli olmayan, aceleye getirilen, sadece bazı insanları hoşnut etmeyi amaçlayan arayışların çözümden çok, sorunun daha da çözümsüz hale gelmesine yardımcı olacağını hatırlatmakta fayda vardır.

Açılım tartışmalarının faydadan hali olduğu söylenemez. Bu süreçte en azından, insanlar eteklerindeki taşı dökme fırsatı bulmuşlardır. Alevi-Bektaşilerin çözüm adına dile getirdikleri taleplerin ağırlıklı olarak dört başlık altında toplandığı görülmektedir: 1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri zorunlu olmaktan çıkartılsın. 2. Diyanet İşleri Başkanlığı kaldırılınsın. 3. Madımak müze haline getirilsin. 4. Cemevleri ibadet yeri olarak tansınsın. İşin ilginç yanı, bu taleplerin hemen tamamının Alevi-Bektaşî kimliği ile irtibatlı olarak dile getiriliyor olmasıdır. Özellikle Cemevleri meselesi Alevi-Bektaşî kimliği ile özdeş hale getirilmiştir. Ancak, Bektaşî orijinli olanların zaman zaman dile getirdikleri "bizim Cemevleri sorunumuz yoktur" şeklindeki serzenişlerinin pek işitilmek istenmediği gözden kaçmamaktadır.

Öte yandan dile getirilen bu tür taleplerin Türkiye genelinde hangi sorunların bir uzantısı olduğu pek konuşulmayan bir husustur. Din Kültü-

rü ve Ahlak Bilgisi dersleri ve Diyanet ile ilgili tartışmalar, Türkiye’de, özellikle Cumhuriyet döneminde din alanında ortaya çıkan devasa sorunun sadece bazı tezahürlerine işaret etmektedir. Bu sorunlar, Türkiye’de temel hak ve özgürlüklerin anlaşılması ve hayata geçirilmesi konusunda da ciddi sıkıntıların var olduğunu akla getirmektedir. Ayrıca, AB sürecinde gündeme gelen “dinsel azınlık” ve benzeri kavramların konunun farklı mecralara taşınmak istendiğini gösterdiği de unutulmamalıdır.

Alevilerin Tanınma Talepleri ve Kimlik Meselesi

Tartışma sürecinde ortaya çıkan gerçeklerden birisi, aslında Alevilerin devlet tarafından tanınmak istedikleri şeklindeki talepleridir. Bu süreçte cemevleri tanınmanın sembolü olarak algılanmaya başlanmıştır. “Tanınma talepleri”nin Cemevleri üzerinden yürütülmesinin sebebi, sorunun kimlik sorunu olarak görüldüğünü düşündürmektedir. Cemevleri Alevi kimliğinin bir sembolü haline getirilmiştir. Cemevine taraf, ya karşı olmak, zımnen Aleviliği bir realite olarak görüp görmemek olarak anlaşılmaktadır. Kısaca, Alevilikle ilgili bütün tartışmalar bir kimlik sorununa indirgenerek yürütülür olmuştur. Madımak ile ilgili tartışmalar ve talepler de, konunun kimlik zemininde tutulmaya çalışıldığını göstermektedir. Bu süreçte, en ciddi yanlışlardan birisinin Sünnilik üzerinden Aleviliği ve Alevi kimliğini tanımlama çabaları olduğuna dikkat çekmekte fayda vardır.

Bu sorunun üzerinden Aleviliğin yeniden tanımlanmaya başlandığı bir süreçle karşı karşıyayız. Bu yüzden Alevilikle alakalı sorunların özü itibariyle bir kimlik sorunu olup olmadığının tartışılması gerektiğini düşünmekteyiz.

Dini Kimlik, Etnik Kimlik, Kimlik Yanılsaması

Tartışmanın yürütülüş biçimi, kullanılan kavramlar, öne çıkan talepler öncelikle bir bilgi boşluğunu ve kafa karışıklığını işaret etmektedir. Ayrıca bir tür kimlik yanılsamasından söz etmek de imkan dahilindedir.

“Alevilik”, sosyolojik olarak bir grubu ifade etmek amacıyla ondokuzuncu asrın ortalarından itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle de Kızılbaşlık yerine kullanıldığı dikkat çekmektedir. Nitekim bugün yaygın kullanılış biçimi “Alevilik-Bektaşılık” şeklindedir. Bu durum, daha önce işaret ettiğimiz iki ana damarın hiçbir şekilde göz ardı edilemeyeceğini göstermektedir: Bektaşılık, Kızılbaşlık. Bu sebepten, konu ile ilgili hemen göze çarpan fotoğraf çoğu zaman yanıltıcı olmaktadır. Tarihsel arkaplan

anlaşılmadan, Alevilik-Bektaşiliğin geçmişi keşfedilmeden kalıcı çözümlerin üretilmesi pek mümkün görünmemektedir. Sanıyorum, kimlik yanılması ile ilgili tezahürlerin sebeplerinden birisi de bu tarihi arkaplan olmalıdır. Bilgi boşluğunun yeni ve keşfi kimlik inşa faaliyetlerini kolaylaştırması da bir başka sebeptir.

Alevilik-Bektaşilik denildiği zaman, Türklükten, Türk tarihinden ve İslam'dan bağımsız bir kimlik tartışması, her zaman ciddi kimlik yanılması ile ilgili tezahürleri bünyesinde barındıracaktır. Bazen karşımıza çıkan "Alevilik İslam dışıdır" şeklindeki ifadelerle rağmen, Alevilikle özdeş hale gelmiş olan "Hak, Muhammed, Ali" ifadesi bile, İslam'ın dışında bir Alevi kimliği inşa faaliyetinin hem tarihi hakikatlerle, hem de mevcut yaygın Alevi-Bektaşi duruşla hiç bağdaşmadığını açıkça göstermektedir. Nitekim bu tür ifadelerin, bazı bireylerin kendi kişisel inanç, tutum ve tavırlarını Alevilik üzerinden kamuya maletmeye çalışmaktan öte geçmediği açık seçik görülmeye başlanmıştır. (Sünnilerin içinden de ateist olduğunu söyleyen kimseler çıkabilmekte, fakat, Sünni olduklarını söylemektedirler. Fakat Alevilerin içinden çıkan ateistler, ateistliklerini Alevilikle kamufle etmek ihtiyacı hissetmektedirler. Bu durum, "Alevilik, İslam'la alakası olmayan felsefi bir dindir" şeklindeki ifadelerin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.)

Alevilik-Bektaşilikle ilgili bütün tezahürlerin Türk Tarihi'nin içinde, onun bir parçası olduğu da görmezlikten gelinmesi mümkün olmayacak bir husustur. Bektaşilik, Ahmet Yesevi ve Yesevilik olmadan anlaşılabilir. Her ne kadar Türk kökenli olmayan Bektaşiler de tarihte ve günümüzde mevcut olsalar da, Bektaşilik kimliğinden belirleyici dil Türkçe, kültür Türk kültürü ve din de İslam dinidir. Erdebil tekkesi menşeli Kızılbaşlık, Bektaşilikten daha fazla Türk Tarihinin ve Türk kültürünün içinde şekillenmiştir.

Kürtler, geçmişte de, bugün de daha çok Şafii, Eş'ari doğrultusunda bir Sünni anlayışı benimsemişlerdir. Bu sebepten, Kürt Alevi/Kürt Kızılbaş gibi ifadeleri, hem Kürt, hem de Alevi olduğu ifade edilen bazı aşiretleri, boyları köken açısından değerlendirirken biraz daha özen göstermek gerekmektedir. Bazı aşiretlerin mensupları bazı yerlerde kendilerinin Kürt, bazı yörelerde ise Türk olduklarını söylemektedirler (Örnek, Karakeçililer, Badıllı (Beydilli), Şadıllı (Şaddilli) gibi aşiretler). Kürtçe konuşan Alevi/Kızılbaş toplulukların cemlerde Türkçe dua ettikleri üzerinde durulması gereken ilginç bir husustur. Bu ve benzeri gerçekler, Cemal Şener'in dikkat çektiği gibi Türkleşen Kürtlerden değil, Kürtleşen Türklerden söz edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Çaldıran sonrası Kızılbaş Türkler üç seçenikle karşı karşıya kalmışlardır: Birincisi, Osmanlı'nın zorunlu adres gibi gösterdiği Bektaşilik; ikincisi, bağımsız ocaklar olarak ayakta kalma mücadelesi; üçüncüsü, Osmanlı'nın Kürtlere tanıdığı bazı ayrıcalıklardan istifa ederek, onların arasında var olmaya çalışmak. İşte, Kürtçe konuşan Alevi/Kızılbaşlar'ın hemen tamamı bu üçüncü grubun içinden çıkmışlardır. Ayrıca Anadolu'ya İslam öncesi dönemde geldikleri bilinen Zazalar'ın da kendilerini Kürt olarak görmedikleri dikkat çekmektedir.

Alevi-Bektaşî kimlik tartışmalarında, hem kimlik yanılısamalarına, hem de keyfi kimlik inşalarına yol açan hususlardan bir diğeri de Sünnilik üzerinden bir kimlik tartışması yürütmeye çalışmak olmaktadır. Alevilik-Bektaşilik, Tasavvuf zemininde vücut bulan bir tartışmadır. Bu sebepten, Sünnilik üzerinden bir tanım yapmaya, kimlik inşasını Sünnilik karşıtlığını merkeze alarak gerçekleştirmeye çalışmak, keşfedilmeyi bekleyen Alevi-Bektaşî köklerle hiç bağdaşmayacaktır.

Öte yandan, Alevi-Bektaşî kimlik tartışmalarının Alevi örgütlenmeleri ile de bağlantılı olduğunu görmezlikten gelmek mümkün değildir. Alevilik, köyden kente göçle birlikte, kendisini varlık-yokluk sınırında bulmuştur. Kent hayatı, hem geleneksel Alevi yapılanmasını, hem de daha çok sözel kültürle var kalan Aleviliği eritmeye başlamıştır. İşte bugün kimlikle özdeş hale getirilen/gelen cemevleri meselesini bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir. Cemevleri, kentlerde Aleviliğin tutunma çabasının bir sonucudur. Alevi-Bektaşî gelenekte tekke vardır, meydan evi vardır, dergah vardır. Bu tür mekanların olmadığı yerlerde, özellikle köylerde büyükçe mekanlarda cem yapılırdı. Tekke ve zaviyelerin kapatılması, köyden göç sonrası kent hayatının dayatmaları, muhtelif sebeplerle örgütlenme çabaları cemevlerini ortaya çıkartmıştır. Cemevleri, buluşma, sosyalleşme mekanları olduğu kadar, Alevi-Bektaşî geleneğinin sürdürülebilmesi için gerekli olan cemlerin yapılmasına da imkan sağlayan mekanlar olmuştur. Daha açık bir ifadeyle kentli Alevilerin kentlerde tutunabilecekleri tek dalları olmuştur. Bu sebepten, cemevlerinin Alevi-Bektaşî kimlikle özdeşleştirilmesini anlamak pek zor değildir. Ancak, bu da burada özellikle siyasal nitelik taşıyan Alevi örgütlenmelerinin dini nitelikli bir cemaate doğru evrilmeye başlaması da, kanaatimizce cemevleri odaklı örgütlenmenin beraberinde gelen bir sonuç olarak yorumlanabilir.

Alevi örgütlenmelerinin, özü itibariyle siyasal örgütlenmeler olduğu bilinmektedir. Türkiye dışındaki gelişmeleri merkeze alarak konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak mümkündür. Aslında bu siyasal örgütlenmeler

özellikle Almanya'dan esen rüzgarlar çerçevesinde cemaat örgütlenmelerine doğru kaymıştır. Burada Almanya'nın yasalarının ve Almanya'daki fiili durumun etkili olduğu kanaatindeyiz. Son yıllara kadar bütün Alevi örgütlerde görülen yoğun laiklik vurgusunun yavaş yavaş etki gücünü kaybetmeye başladığı dikkatlerden kaçmamaktadır. Bir başka belirgin husus açıkça adlandırılmasa da, din karşıtı bir tutum ve tavrın mevcut olduğudur. Almanya'daki Din Dersleri meselesinin bir dönüm noktası oluşturduğu dikkat çekmektedir. Bazı Alevi örgütler, Alevi Din Dersleri verme hakkını elde etmişlerdir.

Alevi-Bektaşî kimlik tartışmaları ekseninde, özellikle cemevi tartışmaları bağlamında sık söz edilen Alevi köylere zorla cami yapılma meselesinden söz etmek gerekecektir. Burada iki önemli hususun belirtilmesinde fayda vardır: Birincisi, çok eskiden beri camisi olan Alevi köylerin sayısı hiç de az değildir. (Ankara Karaşar bölgesi örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca Çorum Alaca'nın Büyük Camili köyü de hemen akla gelmektedir. Büyük Camili Köyü, Erdebil Süreği süren Dede Kargınlıların merkezidir. Köydeki mevcut camii 1960'larda, daha önce orada mevcut olan 1870'lerde inşa edildiği tahmin edilen bir camiın yerine yapılmıştı.) İkinci önemli husus, Alevi-Bektaşîlerin içinde namaz kılan insanların görmezlikten gelinmemesi gerektiğidir. Burada "asimilasyon" adı altında hem Alevilik-Bektaşîlik'in özgürlükçü duruşuyla, hem de İslam'ın din özgürlüğü ile hiç bağdaşmayan bir durum ortaya çıkmaktadır. Alevi-Bektaşîlerin içinden namaz kılan, camiye giden insanlar hemen asimile olmakla, Sünnileştirilmekle itham edilmektedir. Bu yanılgıdan kurtulabilmenin yolu, öncelikle din hakkında doğru bilgi sahibi olmaya bağlıdır. Her şeyden önce İslam, hiçbir mezhep ya da tarikatla özdeşleştirilemez. İslam'ı Sünnilikle özdeşleştirip, daha sonra Sünnilikte olan birtakım hususların Alevilikte olmaması gerektiği şeklindeki iddialar, ne tarihle, ne de İslam'la bağdaşır. Bu sebepten, biz ısrarla "mezheplerüstü din anlayışı"ndan söz ediyoruz. Hz. Muhammed'in sağlığında ne Sünnilik, ne Şiilik, ne de Alevilik vardı. Bir insanın Müslüman olması için de Sünni, Şii, Alevi, Harici olması gerekmez. İslam'ın Kur'an'da belirtilen temel iman esaslarına inanan her insan, Müslümandır ve İslam dairesi içindedir.

Cami Sadece Sünnilerin İbadet Yeri Değildir

İslam'ın kurucu kök ilkeleri denildiği zaman akla Kur'an ve Hz. Muhammed'in örneği gelir. Temel iman esasları ve temel ibadetler Kur'an'da belirtilmiştir. Mezhepler ve diğer bütün dini oluşumlar, Kur'an'daki

kurucu ilkelerin anlaşılma biçimleri ile ilgili birtakım farklılaşmalardır. Farklılaşmalar, İslam ortak paydası göz önüne alındığı takdirde zenginlik olarak anlaşılabilir. Aslında temel ortak paydada bütün mezhepler ve tasavvufi oluşumlar ortak kabullere sahiptir. İslam herhangi bir mezheple özdeşleştirilemeyeceği gibi, temel İslami ibadetlerin de herhangi bir mezheple özdeşleştirilmesi mümkün değildir. Bu bağlamda İslam için mekana bağlı tek ibadetin Hacc olduğunu, yeryüzünün temiz olmak koşuluyla her yerinin ibadet yeri niteliği taşıdığını hemen belirtmeliyiz.

Cemevlerinin ibadet yeri olup olmadığı, tartışmanın kimlik boyutu ile irtibatlandığı nokta olarak görülmektedir. Cemevlerinin ibadet yeri olmadığını söylemek, Alevi-Bektaşiliği görmezlikten gelmek, tanımamak olarak algılanmaktadır. Alevi-Bektaşî kimliğinin cemevlerine indirgenmesinin doğru olmadığını düşünmekle birlikte, cemevlerinin fiili olarak var ve faal olduğu gerçeğinden hareketle, artık “ibadet yeri sayılıp sayılmayacağı” tartışmasının anlamını yitirmeye başladığını söylemek durumundayız. Burada temel sorun, dinle diyanetle alakası olmayan kimselerin, cemevleri meselesini kendi ideolojik duruşlarına mesnet yapmaları ile ilgili olmalıdır. Mevlevî sema’ı, Nakşî ya da Kadiri zikri ne kadar ibadet niteliği taşıyorsa, Alevi-Bektaşî cemi ve samahı da en az o kadar ibadet niteliği taşımaktadır. Ceme katılanlar, Kur’an okunarak cemin başladığını, Hz. Peygamber’e ve ehl-i beyte dualar edildiğini, dini içerikli sohbetler yapıldığını gayet iyi bilirler. (Bizim de katıldığımız Dede Kargın Ocağı’nın merkezi olan Büyük Camili köyündeki cem, akşam 17.00’de Kur’an okunarak başlamış, sabah 07.00’da lokma yenilerek, sofrada duası yapılarak tamamlanmıştır. Gece yarısı dede Mustafa Dedekargınoğlu’nun önerisi ile belki bir ilk gerçekleştirilmiş oldu, biz bir ilahiyatçı olarak cem’de insanlara hitabetme imkanı bulduk).

Ceme Alevi-Bektaşî olmayan katılabilir mi?

Kızılbaşlık ile Bektaşilik arasındaki temel fark, kısaca şöyle ifade edilebilir: “Kızılbaş doğulur, Bektaşî olunur”. Kızılbaşlık soy sürer. Ancak Kızılbaş anne-babadan dünyaya gelen Kızılbaş olabilir. Fakat, isteyen herkes Bektaşî olabilir. Bu bakımdan aslında Erdebil Süreği süren Kızılbaş cemlerine Kızılbaş olmayanların katılmaması gerekir. Ancak, günümüzde hem Tekke ve Zaviyelerin kapatılması ile ilgili yasa, hem de Kızılbaşlık-Bektaşilik çizgisinin netliğini kaybetmesi, cemlere, ibadet algısının ötesinde Mevlevilikte olduğu gibi bir tür “gösteri” niteliği de kazandırmıştır. Durum böyle olunca Kızılbaş anlayışı paylaşmayanlar da misafir statüsünde cemlere alınmaktadır.

Nakşi ve Kadiri gibi tarikatlarda da zikirlerle sadece o tarikata mensup olanların alınması esastır. Bu esasa da çok uyulduğu söylenemez. Alevi-Bektaşî cemlerinde kadınlar da yer alır. Bu durumun Ahmet Yesevi ile irtibatlandırılmasının mümkün olduğu akla gelmektedir. Hikmetler’de Ahmet Yesevi’nin kadın-erkek bir arada zikir yaptığı gerekçesiyle eleştirildiği ve soruşturulduğu doğrultusunda bilgi mevcuttur.

Tekke ve zaviyelerin kapatılması ile bütün tasavvufî faaliyetler bir anlamda yer altına çekilmiştir. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasının o zamanki koşullarda yerinde ve çok ileri bir adım olduğunu düşünmekle beraber, bugün gelinen noktada Türkiye’nin bir tür tarikat cennetine dönüşmüş olması, üzerinde durulması gereken bir husustur. Bu faaliyetler, yeraltında denetimsiz ve belirsiz bir alan yaratmıştır. Türkiye’de din alanında kafa karışıklığının sebeplerinden birisi de bu durumudur. Alevilik-Bektaşîlik’in de bu durumdan yeterince nasıp aldığını belirtmekte fayda vardır.

Diyanetle İlgili Tartışmalar

Diyanet ile ilgili tartışmalarda öne çıkan en önemli husus, Diyanet’in Sünniliği esas aldığı, Sünnilere hizmet götürdüğü ve Alevilerin de Sünnileştirilmesini amaçladığı şeklinde ifade edilmektedir. Tartışmanın kimlikle irtibatlandırılması da Sünnilik ve Sünnileştirme kavramları ile sağlanmaktadır.

Diyanet ile ilgili tartışmalar, aslında Türkiye’nin genel din sorunlarının bir parçasıdır. Alevi-Bektaşîler gibi, kendilerini Sünni yelpazenin içinde mütalaa eden pek çok grup da Diyanet’ten ve Diyanet’in faaliyetlerinden şikayetçidir.

Alevi-Bektaşîler’in bir kısmı Diyanet’in kaldırılmasından yanadır. Bazıları kendilerinin de Diyanet’te temsil edilmesi gerektiğini ileri sürerler. Aslında Diyanet ile ilgili tartışmaların özünde, tıpkı cemevi tartışmalarından olduğu gibi “tanınma” meselesi yatmaktadır.

Dedelere Maaş Bağlanması

Cemlevlerinin ibadet yeri olarak kabul edilmesi talepleri, ister istemez dedelerin konumunu da gündeme taşımaktadır. Alevi-Bektaşîlerden bazı kesimler karşı çıkarken, bazıları dedelere maaş bağlanması gerektiğini ileri sürmektedirler.

Sonuç Yerine

Alevilik-Bektaşîlik’le ilgili sorunlar Türkiye’nin kökleri derinlerde olan, dini boyut taşıyan bir sorundur. Bu sorunu, tarihsel perspektiften bak-

maksızın, sadece sosyolojik fotoğraflara dayanarak çözüme kavuşturmak mümkün değildir.

Alevilik-Bektaşilik'le ilgili tartışmaların doğrudan bir kimlik tartışmasına indirgenmesi, belki de küreselleşme sürecinin bizi sürüklediği bir talihsizlik olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar “tanınma” merkezi bir yer işgal etse de, Türk tarihinden ve İslam'dan bağımsız bir Alevilik-Bektaşilik'ten söz etmek mümkün olamayacağına göre, tartışmaları “kimlik” meselesine indirgemek, hem sorunun doğru anlaşılmasını güçleştirmekte, hem de çözüm önerilerinin önünü tıkamaktadır. Bu alandaki ilk çalışmaların Batılılar tarafından yapılması, yol haritasının bizim dışımızdaki insanlar tarafından çizilmesi gibi bir sonuç doğurmuştur. Oysa bu sorunu biz yarattık, çözüme kavuşturacak olan da biz olmak durumundayız. Çözüm, ancak doğru bilgi ve bilimsel yöntemle mümkün olabilir.

Alevi-Bektaşilerin “tanınma”yı merkeze alarak tartışmayı sürdürmeleri, tarihsel arkaplandaki, Çaldıran'a dayanan “seçilmiş travma”yı ve bir tür “onurla oynanma”yı akla getirmektedir. Acılar, yeni nesillere daima büyütülerek, abartılarak aktarılır. Acılar, seçilmiş travma niteliği kazanmaya başladığı andan itibaren, bir mıknatıs gibi ulaşılabilen her yerdeki acıları kendisine çekerek büyür. Bunun üstesinden gelebilmek için, tarihe gitmek, işin özünü kavramak ve akılları aydınlatmak gerekmektedir. Bu sebepten biz diyoruz ki, eğer sağlıklı bir açılım söz konusu olacaksa, işe tarihten ve tarih bilincinden başlamak lazımdır. Mesela, Safevi Devleti'nin bir Türk devleti olduğu, Safevilerin kendi topraklarında bir tür Rönesans yarattıkları gerçeği ile işe başlayabiliriz. Cumhurbaşkanlığı forsunda, onaltı Türk devletini temsilen onaltı yıldız olduğu söylenir. Bir onyedincisini de Safeviler için eklemeyi önerebiliriz. Bu başlangıç noktası, hem “onur”, hem de “tanınma” açısından çok önemli bir işlev görecektir.

Genelde İslam dini ve Türk tarihi, özelde Alevilik-Bektaşilik ile ilgili muazzam bilgi boşluğu, keyfi Alevilik-Bektaşilik inşa faaliyetlerinin yolunu açmıştır. Oysa Alevi-Bektaşî kimliğinden söz edilecekse, öncelikle keşfedilmeyi bekleyen kökleri tarihin derinliklerinde olan, evrensel değerlerin kök hücrelerini bünyesinden barındıran bir kimlikten söz edildiğini bilmek gerekmektedir. Bu ise, duygularımızı paranteze alıp, bilgi ile, hem de bilimsel bilgi ile konuşmayı ve düşünmeyi zorunlu kılar. Hacı Bektaş Veli'nin dediği gibi, “bilimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır”.